

Gırgır Dergisinde Yoksulluk Mizahları *Powerty humor in Gırgır magazine*

Mahmut ÇİFTÇİ¹, Dr. Mehmet BİRİNCİ²

¹ Uzman Sosyal Çalışmacı, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mahmutciftci49@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0533-6895

² Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, mehmet.birinci@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5639-4799

Sosyal Çalışma Dergisi (2022) 6 (1),91-130

Copyright ©2022 İZU

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:

Kabul tarihi: 12.03.2022

Yayımlanma tarihi: 29.06.2022

Anahtar kelimeler:

Gırgır

Yoksulluk

Mizah

Karikatür

Keywords:

Gırgır

Poverty

Humor

Caricature

ÖZ

Bu durum çalışmasının amacı, yoksulluğun karikatürlere nasıl yansıdığını betimlemek ve bu betimleme üzerinden yoksulluğu incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma grubunu, Gırgır dergisinin 1981-1989 yılları arasında yayımlanan sayıları içinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenen 36 karikatür oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Doküman incelemesi metoduyla toplanan veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda yedi temaya ulaşılmıştır. Bu temalar: işsizlik, hayat pahalılığı, asgari ücret, gelir dağılımı adaletsizliği, temel ihtiyaçlardan ve haklardan mahrum olma, zenginler ve yoksullardır. Araştırma sonucunda, yoksulluğun karikatürlere temel ihtiyaçları karşılamaya engel olan, kişilerin insan olmaktan kaynaklanan haklarını elinden alan, yoksul bireyleri toplumsal yapının dışına iten bir sosyal hastalık olarak yansıdığı; yoksulluk fenomenin temel aktörlerinden olan zenginlerin karikatürlerde politikacı ve iş adamı meslekleriyle öne çıkan görgüsüz, açgözlü ve hırslı kişiler olarak resmedildiği yoksulların ise genel olarak öğretmen, öğrenci, memur ve işçi mesleklerine sahip, maddi ve manevi olanaksızlıkları derinden yaşayan, yapısal problemler karşısında tercihsiz ve çaresiz kalan, toplum tarafından küçük görülen kişiler olarak resmedildiği ve yoksulluğun temel belirleyici sebepleri olarak; gelir dağılımı adaletsizliğinin, işsizliğin ve asgari ücretin gösterildiği ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this case study is to describe how poverty is reflected in cartoons and to examine poverty through this description. For this purpose, the study group consists of 36 cartoons determined by the maximum variation sampling method from the publications of Gırgır magazine published in 1981-1989. The document analysis method was used as data collection tool. The data collected by the document analysis method were analyzed using the content analysis method. As a result of the analysis, seven themes were reached. These themes are unemployment, cost of living, minimum wage, income distribution injustice, deprivation of basic needs and rights, the rich and the poor. As a result of the study, it is stated that poverty is reflected as a social disease that prevents cartoons from meeting basic needs, takes the rights of people arising from being human and pushes the poor individuals out of the social structure; the poor are the main actors of the phenomenon of the rich in cartoons, politicians and businessman prominence as prominent, greedy and ambitious people depicted as the poor in general, teachers, students, civil servants, and workers professions, living in the material and moral impossibilities, deeply desperate and unresponsive to structural problems as depicted as people deemed by society and as the main determinant reasons of poverty; income distribution injustice, unemployment and minimum wage.

1. Giriş

Çok boyutlu ve girift yapısı sebebiyle üzerinde konsensüs oluşan bir tanımının olmadığı yoksulluk kavramı en yalın haliyle bireylerin veya toplulukların asgari yaşam düzeyini sürdürülebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur (Uzun, 2003: 156). Yoksulluk; insanların gereksinimlerini karşılamak için yeterli kaynak ve imkânlarla sahip olmaması, mutlak asgari refah düzeyinin altında kalması ve hayatta kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere ait gereksinimlerinin tam olarak karşılanamaması durumudur (Alagh, 1992; akt: Şenses, 2013: 62-63). Yoksulluğun açıklanmasında farklı görüşler ileri sürülmüş, yoksulluğun çeşitli görünümleri değişik bakış açılarından ele alınarak tanımlanmıştır. Yoksulluk, literatürde temel ihtiyaçları karşılamaktan mahrum olma durumuna gönderme yapan maddi yoksunluk boyutuyla ele alınmakla beraber, manevi yoksunluk boyutuna değinen çalışmalarda mevcuttur. Narayan vd. 'nin (2000) manevi yoksunluğu ön plana çıkartan tanımında; yoksulluk yetersiz beslenme ve uzun çalışma saatlerinden kaynaklanan fiziksel acıdır; gündelik hayatta yaşanan bağımlılık, güçsüzlük ve aşağılanmaktan kaynaklanan duygusal acıdır; sınırlı maddi kaynakları hasta bir aile üyesinin hayatını kurtarmak için harcamak mı yoksa açlıktan kısa bir süre sonra ölecek diğer aile fertlerine harcamak mı ahlaki ikileminde gidip gelmekten kaynaklanan ahlaki acıdır (s.3).

Mizah; insani ilişkilerde ortaya çıkan, güldürme eğiliminde olan, geniş ve çok yönlü toplumsal bir fenomendir (Martin ve Ford, 2018). Bu çok yönlü toplumsal fenomen; yoksulluk, işsizlik, hayat pahalılığı vb. toplumsal sorunların işlenmesi ve incelenmesi için geniş imkanlar sunmaktadır.

En önemli toplumsal sorunlardan yoksulluk; ülkelerin ve toplumların yapısı, gelişme düzeyleri, coğrafi konumları vb. birçok faktör dikkate alındığında farklı tanımlamaların nereden kaynaklandığı daha iyi görülebilir. Yoksulluk konusunun değişik açılardan ve farklı disiplinlerden ele alınması gerekliliği, yoksulluğun ne derece önemli bir problem olduğu ile doğrudan ilgilidir.

Literatürde son birkaç yılda, göçmenler (Lavee vd., 2021), LGBT'ler (Kia vd., 2021), çocuklar, (Bullock, 2020), evsizler (Muniz, 2021) ve engelliler (Pinilla-Roncancio ve Alkire, 2021) gibi çeşitli dezavantajlı grupların yaşadığı yoksulluk çeşitli görünümleriyle incelenmiştir. Ancak, yoksulluğun mizah ve karikatür üzerinden görünümü literatürde yeterince çalışılmamış bir konudur. Çalışma bu açıdan değerlendirildiğinde, yoksulluğun karikatürlere yansımaları ve yoksulluğun alt boyutlarının bu karikatürler vasıtasıyla nasıl ortaya konduğunun tespiti ile birlikte literatürde var olan bir boşluğu doldurmaktadır. Çalışmanın; yoksulluk olgusunu farklı bir açıdan

ele alması, yoksulluk konusunda toplumsal duyarlılık ve farkındalık yaratma noktasında katkısı olabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmada öncelikle tüm insanlığın ortak sorunu olan yoksulluk konusuna farklı açılardan dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Araştırmada ayrıca karikatürlerde yoksullukla ilişkili öne çıkan faktörlerin, literatürde yer alan yoksulluğun alt boyutları ile hangi ölçüde örtüştüğünün belirlenmesi, araştırmada üzerinde durulan önemli hususlardan bir diğeridir. Araştırma, Gırgır dergisinin 1981-1989 yılları arasındaki karikatürleri üzerinden yoksulluğu ele alan bir çalışmadır.

Bu durum çalışmasının amacı, yoksulluğun karikatürlere nasıl yansıdığını betimlemek ve bu betimleme üzerinden yoksulluğu incelemektir. Bu amaç doğrultusunda cevaplandırılmaya çalışılan sorular şunlardır:

- 1)Yoksulluk, karikatürlere nasıl yansımıştır?
- 2)Yoksulluğun karikatürler üzerinden incelenmesinin yoksulluk literatürüne katkıları nelerdir?
- 3) Yoksulluk fenomeninin iki temel aktörü olan yoksullar ve zenginler karikatürlerde nasıl betimlenmiştir?
- 4) Karikatürlerde, yoksulluğun temel belirleyicileri olarak hangi faktörler öne çıkmaktadır?

2. Yoksulluk

Literatürde, yoksullukla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunun nedenleri arasında, yoksulluk olgusunun ekonomik ve sosyal yaşamın birçok yönünü kapsadığı (Kunduracı, 2010: 17) toplumların dinamiklerine göre değişebildiği, yer, zaman, coğrafi bölge özelliklerine göre farklılık gösterebildiğidir. Yoksulluk tartışmalarında öne çıkan soru “*kimlerin yoksul olduğudur*”. Bu soruya verilen cevaplar yoksulluğun kavramsallaştırılması ve buna bağlı olarak yoksulluk ölçümlerine göre değişebilmektedir (Güneş, 2009). Yoksulluk kavramına genel olarak baktığımızda, insanların, onurlu ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan kaynak, imkân ve fırsatlardan yoksun olması, onlara erişememesidir (Şen ve Taşkesen, 2018: 12). Yoksulluğun boyutları dikkate alınmak suretiyle farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Buna göre mutlak yoksulluk “yaşamsal öneme sahip olan asgari ihtiyaçların karşılanamaması durumu”; görel yoksulluk ise “yoksul hane halkı veya birey ile toplumda yaşayan, mevcut şartlar dahilinde ortalama gelire sahip olan birey veya hane halkı arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma arasındaki fark” şeklinde tanımlanmaktadır (Kurnaz, 2009: 16). Mutlak yoksulluğa, yaşamsal öneme sahip gereksinimler üzerinden bir anlam yüklenirken, görel yoksullukta toplumun ortalama gelir düzeyi temel alınarak, bunun belli bir oranı yoksulluk sınırı olarak kabul edilir

(Gürsel, 2000; Akt. Çamur Duyan, 2011: 4). Ancak, günümüzde yoksulluk sadece temel gereksinimlere ulaşamama durumu ile sınırlı bir kavram değildir. Eğitim, istihdam, fırsat eşitliği, sağlıklı bir konut, siyasi ve sosyal kararlara katılım, üretim ve tüketim süreçleri içinde yer alabilmek gibi değişik açılardan ele alınmaktadır.

Amartya Sen'in, yoksulluk sorununu mutlak ve görel yoksulluk kavramlarının dışına çıkarak, kapasitelerden yoksunluk biçiminde ele alarak temel yapabilirliklere vurgu yapmış, yoksullukla ilgili kavramsal çerçevenin değişmesine ve yoksullukla mücadele konusuna insan hakları açısından da yaklaşılması gerektiğini ortaya koymuştur (Metin, 2014). DiNitto (1991) yoksullukla ilgili daha ayrıntılı bir sınıflandırmaya gitmiştir. Ona göre yoksulluk; yoksunluk yoksulluğu, eşitsizlik kaynaklı yoksulluk, kültürel yoksulluk veya yoksulluk kültürü, sömürü kaynaklı yoksulluk ve yapısal eşitsizliklerden kaynaklanan yoksulluk kategorilerinden oluşmaktadır. (Akt. Şen ve Taşkesen, 2018: 16).

Bu çerçevede yoksulluğa farklı açıdan bakan çok boyutlu tanımlara rastlamak mümkündür. Bu tanımlar, insani yoksulluk endeksi ve sosyal dışlanma gibi kavramların tartışılmasını gündeme getirmiştir (Wagne, 2007: 1, Akt. Kurnaz, 2009: 17). Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen 'insani yoksulluk' kavramıyla "bireylerin insanca bir yaşama sahip olamamaları" ifade edilmektedir (Kurnaz, 2009: 18). Yoksulluğun tanımlanmasında, zaman zaman eleştirilmesine rağmen yoksulluk kültürü kavramı da kullanılmaktadır. İlk defa Oscar Lewis'in (1965) Porto Rico ve Meksika'da yoksul aileler üzerinde yaptığı çalışmalara dayandığı bu kavram, içerdiği anlam dışında farklı anlamlar yüklenerek, yoksullara farklı şekilde bakılmasına neden olduğu ve yoksulluk politikalarının çoğu kez yoksulların aleyhinde gelişme gösterdiği ileri sürülmüştür (Özdoğan, 2010: 11-12). Ancak Lewis (1966), yoksulluk kültürü kavramının bazı davranış biçimlerini etnik, ulusal veya bölgesel gruplara özgü davranışlar olarak gören yanlış kanaati düzeltmeye yardımcı olabileceğini ifade etmiştir. Lewis, yoksulluk kültürünü kapitalist toplumlarda marjinal toplulukların üyelerinin baskın değerler ve amaçlar açısından başarılı olma ihtimallerinin olmadığını fark etmeleri ile ortaya çıkan umutsuzluk ve çaresizlik duygusuyla başa çıkma gayretlerinin bir temsili olduğunu da vurgulamıştır (Lewis, 1966; Akt: Kılınç, 2018).

2.1. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri ile ilgili olarak literatürde çeşitli yoksulluk yaklaşımlarına yer verildiği, yoksulluğa sebep olan çeşitli faktörlerin ele alındığı görülmektedir. Yoksullukla ilgili olarak; parasal, kapasite, sosyal dışlanma ve katılımcı yaklaşım gibi farklı yaklaşımların olması yoksulluğun çok boyutlu olduğunu ortaya koymaktadır (Kabaş, 2006). Yoksulluğun

tanımlanmasında yaşanan zorluk, yoksulluğun nedenlerini ortaya koyarken aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun nedenleri konusundaki görüşler ülkeler arasında farklılık göstermekte, ayrıca ülke içinde de demografik özellikler ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak değişebilmektedir (Şenses, 2003, Akt: Güneş, 2009: 25). Yoksulluk konusunda çalışan bazı düşünürler, yoksulluğun kaynağı olarak, kişinin kendi özellikleri ve içinde yaşadığı çevrenin özelliklerine vurgu yapmaktadır. Mikro ve makro düzeyde ele alınan bu nedenler arasında; fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, eğitim ve beceri eksikliği, her türlü bağımlılık, ücret sorunları, boşanma, terk, ölüm, yaş, cinsiyet, suç kurbanı olmak, çalışma konusunda olumsuz değerler mikro nedenler olarak belirtilmektedir. Makro nedenler ise yaşanan coğrafya, savaş, doğal afetler, ekonomik krizler, gelirin adil paylaşılmaması ve adaletsiz vergi sistemi, yüksek faiz ve ranta dayalı ekonomi, yolsuzluk, istihdam politikaları, nüfus artış hızı, sosyal değişimler (aile yapısı, çarpık kentleşme göç vb.) sayılabilir (Can, 2017). Farklı kaynaklarda ise ekonomide yaşanan derin problemler, yüksek seyreden işsizlik, psikolojik sorunlar, engelli olmak, beceri eksikliği ve meslek sahibi olamamak, düşük eğitim, boşanma, az gelir getiren işlerde çalışma, kadının çocuklarına bakmak zorunluluğu yoksulluğun nedenleri olarak gösterilmektedir (Kurnaz, 2009: 22-23). Küresel ölçekte farklı bir bakış açısıyla ele alındığında kaynakların kıtlığından ziyade, gelirin adil paylaşılmaması, işsizlik, emek maliyetlerinin aşağıya çekilmesine dayanan küresel yüksek arz sistemine bağlı olduğu ifade edilmektedir (Chossudovsky, 1999; Akt. Kurnaz, 2009: 23). Buradan yola çıkarak, küreselleşmenin de yoksulluk üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik ve sosyal alanda yaşanan hızlı değişimin, daha çok gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki gelir farkını arttırdığı ileri sürülmektedir. Bunun temel belirleyicilerinden birisi, gelir dağılımının küresel ölçekte bozulmaya devam etmesidir (Kunduracı, 2010: 43).

Bu açıklamalardan, yoksulluğun nedenlerini ortaya koyarken çeşitli faktörler ve disiplinler açısından bakmak gerektiği anlaşılmaktadır. Yoksulluğa neden olan temel faktörlerin ülkeler arasında farklılık gösterebileceği, bir ülkede önce çıkan bir faktörün başka bir ülkede yoksulluğun belirleyicisi olarak varlığını korumakla birlikte önem sıralamasında yerinin değişebileceği görülmektedir.

Bütün canlılar arasında tek gülen varlığın insan olması ve canlılar arasında sadece insanın yoksul olması yoksulluğun mizah/gülmece üzerinden incelenmesini gerekli kılmaktadır (Altan, 2001: 4; Bergson, 2016: 5).

3. Mizah ve Gırgır

Mizah, yaşam çatışmasının bir ürünüdür. Ancak bu çatışmada güçlü, güçsüzü döver ezer ama onunla alay etmez. Zaten ezilmiş yenilmiş olana gülünmez; çünkü yenen, yenik düşürdüğü kişi ile bir de alay etmeye kalkarsa, bu alay tutmaz yayılmaz ve mizah değeri kazanmaz. Yenik düşürdüğü kişiyle alay eden güçlüye ancak kızılır. Alay etme, yenilmişlerin vazgeçilmez kusuru ya da meziyetidir (Nesin, 1973: 38; Nesin, 2002: 71). Mizah ezen ile ezilen arasındaki mücadelede ezilenlerin en etkili direniş silahıdır. Ezilenlerin, ezenleri gülünç düşürme olayıdır. Ezilenlerin, ezenlerin haksızlıklarına bir karşılık verme yöntemidir. Ezilenlerin, ezenlere karşı üstünlük kurabildiği nadir bir alandır (Arık, 2003: 90; Ilgaz, 1974: 134; Nesin, 1973: 37-38; Tural, 2017: 38 Yücel, 2008: 1). Bu yönüyle mizah gerek güç dengesizliğine karşı mücadele vermesi gerekse kutsananlar ve ezilenler arasındaki gerilimde ezilenlerin yanında olması sebebiyle bir sosyal adalet sağlama çabası olarak tanımlanabilir. Çok boyutlu bir kavram olan mizah; katılımcı mizah, kendini geliştirici mizah, saldırgan (agresif) mizah ve kendini yıkıcı mizah olarak dört boyutta incelenmektedir. Katılımcı mizah türü; dışadönüklük, mutluluk, yüksek benlik saygısı ve yakınlık gibi olumlu duygularla ilişkilendirilmektedir. Kendini geliştirici mizah; depresyon anksiyete vb. negatif duygulardan kaçınmak için sağlıklı bir savunma mekanizması işlevi görmesi sebebiyle Freudyen mizah olarak da anılmaktadır. Saldırgan mizah; nevroitiklik, saldırganlık, düşmanlık ve öfke gibi olumsuz duygularla ilişkilendirilmektedir. Kendini yıkıcı mizah türünde ise birey başkalarını güldürmek için kendini kötüler ve küçümser. Bu şekilde kendinde var olan düşük benlik saygısını perdelemeye çalışır (Martin, Puhlik-Doris, Larsen, Gray ve Weir, 2002: 53-54). Mizah türleri ise söze dayalı ve görüntüye dayalı olmak üzere ikili bir tipolojiye tabi tutulmaktadır. Söze dayalı mizah türleri; fıkra, mizahi hikâye ve mizahi şiir gibi görüntüye dayalı mizah türleri; kukla (Hacivat ve Karagöz) ve karikatürdür (Öngören, 1998: 34). Mizahın en etkileyici fonlarından biri olarak nitelendirilebilecek karikatürün birçok tanımı mevcuttur. Salman (2015) karikatürü, herhangi bir düşüncenin veya fikrin alay etmek ve küçük düşürmek amacıyla kasıtlı olarak abartılması ve çarpıtılması (s.79); İbrahim (2014), sanatçı tarafından ortak bir bağlamda alıcıya iletilen bir mesaj olarak tanımlamıştır (s.167). Syamsuri, Muhsin ve Nurmayan (2016) karikatürü, basit ve anlaşılabilir bir şekilde çizilmiş mesajlaşma medyası olarak tanımlamıştır (s.2081).

Karikatür; yazılı ve yazısız karikatür olarak ikili bir tipolojiye tabii tutulur. Özellikle Gırgır ve sonrasında yoğun bir biçimde karşılaşılan yazılı karikatürde mizah yazı ve görüntü üzerine yüklenirken, daha çok ilk dönem Türk karikatüründe gözlemlenen yazısız karikatürde, söz bütünüyle ortadan kalkmakta ve görüntü bütün mizahı yüklenmektedir (Öngören, 1998: 34).

Türk mizah ve karikatür tarihinin en önemli dergilerinden olan Gırgır'ın kuruluş tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı görüşler olmakla beraber ifade edilen görüşlerden biri de Gırgır'ın Günaydın ve Gün gazetelerinin içinde bir ek olarak sunulduğu zamandan ayrılıp bağımsız bir dergi olduğu ve Gırgır kadrosundan olan Öngören 'in (1983) beyan ettiği tarih olan 26 Ağustos 1972 tarihidir (s.1455). Lakin bu görüşün aksine Gırgır dergisi, kuruluş tarihi olarak 7 Ağustos 1972 tarihini kabul etmekte ve bu tarihte doğum gününü kutlamaktadır (Demirkol, 2018: 62).

Kürüz (2007: 29) Gırgır'ın mizah ve karikatürü entelektüel bir sanat olmaktan çıkartıp halk ile özdeşleştirmeyi arzuladığını ifade etmektedir. Alsaç (1989: 67) Gırgır'ın çizgiyle mizah yapmayı seçkin bir avuç sanatçının tekeline çıkarıp halka mal ettiğini ifade etmektedir. Gırgır dergisinin aydın icazetli mizah anlayışını kırıp mizahı halk ile özdeşleşen bir hale getirmesinde dönemin önemli yazar ve çizer kadrosunun Oğuz Aral'ı yalnız bırakıp Gırgır'a katılmaması ve bu sebeple Oğuz Aral'ın derginin yazar ve çizer kadrosunu derginin okurları içerisinde çıkarmaya karar vermesi azımsanmayacak bir etkiye sebep olmuştur. (Alsaç, 1989: 64; Çakır, 2001: 91)

Oğuz Aral Gırgır'ın 19 Haziran 1977 tarihinde yayımlanan 254. sayısında "Sizleri 50 kuruş aramak zahmetinden kurtarıyoruz" başlıklı yazısında Gırgır'ın dünyada en çok satan 3. mizah dergisi olduğunu iddia etmiştir. Kürüz (2007: 57) ise bu iddianın muhtevasını genişletip Gırgır'ın 1979-1980 yılları arasında günlük bir milyon tiraj yaparak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) yayım yapan Krokodil ve ABD'de yayım yapan Mad dergisinden sonra dünyanın en çok satan üçüncü mizah dergisi olduğunu beyan etmiştir. Sipahioğlu (1999:202) ise Gırgır dergisinin İngiltere'de yayım yapan Punch ve SSCB'de yayım yapan Krokodil dergisinden sonra dünyanın en çok satan 3. mizah dergisi olduğunu ifade etmiştir. Alsaç (1989: 64), Çakır (2001: 94) ve Arık (1998: 31) aynı şekilde Gırgır'ın Krokodil ve Mad dergilerinden sonra dünyanın en çok satan 3. mizah dergisi olduğunu iddia etmiştir. Tunç (2001) Gırgır'ın ulaştığı 750 bin tiraj ile Mad ve Krokodil dergilerinden sonra dünyanın en çok satan üçüncü mizah dergisi olduğunu belirtmiştir (s.250).

Gırgır'ın dünyanın en çok satan üçüncü mizah dergisi olduğunu iddia eden çalışmaların ve söylemlerin hiçbirinde diğer dergilerin satış rakamlarına dair bir sayısal veri yoktur. Diğer dergilerin satış rakamlarının belirtilmediği bir ortamda Gırgır'ın nasıl dünyanın en çok satan 3. dergisi olduğu sorusu henüz iddia sahiplerince cevaplandırılmamıştır. Kaldı ki Gırgır'ın 1979 yılında bir milyon satış tirajına ulaştığı iddiası Gırgır'ın 1979 yılında satış tirajlarını gösteren sayıları tarafından da yalanlanmaktadır. Gırgır 11 Şubat 1979 tarihindeki 340. sayısında satış tirajını 350.000, 21 Ekim 1979 tarihindeki 376. sayısında satış tirajını 388.000 olarak göstermiştir. Koloğlu (2005: 342) Gırgır'ın yayım hayatı boyunca ulaştığı en fazla tirajın 500.000 olduğunu

ifade etmektedir. Balcıoğlu'nun (2003) ifade ettiği gibi Gırgır dergisinin bu satış tirajları Türk mizah dergiciliğinin çok üzerinde (s.20) olmakla beraber iddia edilen satış tirajların altındadır. Gırgır'ın gösterdiği yüksek tiraj başarısında azımsanmayacak seviyede etkisi olan bir faktörde

Gırgır'ın dönemin basınının en önemli sermayedarlarından olan Simaviler tarafından çıkarılmış olmasıdır. Simavilerin geniş dağıtım ağı vasıtasıyla Gırgır daha çıkar çıkmaz 50 bin satmıştır¹ (Cantek, 2004: 20; Cantek ve Gönenç, 2017: 167; Gönenç ve Cantek, 2013: 157).

Gırgır'ın yüksek tirajında etkili olan bir diğer faktörse televizyondur. Türkiye'de sadece devlet televizyonu olan TRT'nin yayınlarının olduğu bir ortamda televizyonun oluşturduğu ortak noktalar, Gırgır'ın başlıca malzemesini oluşturmuştur. Her hafta Gırgır çıktığında televizyonda yayımlanan programların Gırgır'daki yansımalarına bakmak bir tiryakiliğe dönüşmüştür. Bu durum dergi ile okur arasında güçlü bir bağın oluşmasına da katkıda bulunmuştur (Arık, 1998: 29; Çakır, 2001: 91; Demirkol, 2018: 109; Gönenç ve Cantek, 2013: 156; Öngören, 1983: 1455; Öngören, 1998: 117; Öngören, 2004: 19; Sipahioğlu, 1999: 184).

Gırgır denildiğinde akla gelen en önemli ikon Avnak Avni tiplemesidir. Avni, Oğuz Aral'ın en sevilen yapıtıdır ve onun evrensel olabilen yegâne çalışmasıdır (Alsaç, 1989: 70; Cantek, 2004: 22; Demirkol, 2018: 85). Oğuz Aral yıllar boyunca çizmenin verdiği bezginlikle Avni ikonu hakkında şu sözleri sarf etmiştir: “*İnanır mısınız, bazen o bücürden nefret ediyorum, görmek bile istemiyorum...*” (Alsaç, 1989: 56) Oğuz Aral'ın yıllar boyunca Avni'yi çizmekten doğan bıkkınlığı özellikle 1986 yılından itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Aral, bu tarihten itibaren bazen yeni Avni karikatürleri çizmemiş eski karikatürlerini tekrardan yayımlamıştır. Bu karikatürlerin bazılarının tekrar karikatür olduğu belirtilmişken bazılarının ise belirtilmemiştir. Avni tiplemesi ilk olarak Gırgır'ın 42. Sayısında okuyucuyla buluşmuştur.

¹ Cantek ve Gönenç (2017: 167) Gırgır dergisinin ilk çıktığı zamanda tirajının 50 bin olduğunu ifade etmiştir; lakin Oğuz Aral 1984'te Orhan Koloğlu'na gönderdiği mektupta ilk tiraj rakamının 50 bin değil 40 bin olduğunu ifade etmektedir. Bk. Koloğlu (2005: 342)

1. Şekil: Gırgır, 24 Haziran 1979, Sayı:359, s. 15

Gırgır dergisinin şekil yapısında en çok göze batan unsur, sarı renk ve tonlarının dergide hâkim yapıda olmasıdır. Sarı renk ve Gırgır birbiriyle garip bir şekilde özdeşleşmiştir. Sipahioğlu (1999) Gırgır’da kullanılan sarı rengin simgesel olduğunu ve yaşanan toplumsal değişime bir atıf olduğunu ifade etmektedir (s.188)². Gırgır dergisi dil yapısı olarak, sokaktaki insanların kullandığı dil yapısını ve kullandığı sözcükleri merkeze koymuştur. Sokak dilinde hâkim olan argo kullanımı dergide kendine yoğun bir şekilde yer bulmuştur. Sokaktaki insanın diliyle gösterilen bu uyum Gırgır’ın geniş bir okunurluğa ulaşmasında etkili olmuştur. Gırgır yazıyı karikatürün altından kaldırıp baloncukların içerisinde vermesiyle Türk karikatür tarihinde bir ilki gerçekleşmiştir. Gırgır’dan önce mizah çizeri ve yazarı aynı kişiyken, Gırgır o zamana göre bir devrim sayılacak bir kararla mizah çizerini ve mizah yazarını birbirinden ayırmış ve ortaya çıkan karikatür her iki kişinin adıyla yayımlanmıştır. Gırgır kullandığı ofset baskı tekniği sayesinde dizgilere nazaran çizgileri çok yoğun bir şekilde kullanma ve baskı sayısının arttırma imkânına sahip olmuştur. Bir gün öncesinde gerçekleşen bir olay rahatlıkla Gırgır dergisinin ertesi günkü baskısında resmedilebilmiş ve derginin geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Gırgır dergisi kâğıt türü olarak ise saman kâğıdı tercih etmiştir. Oğuz Aral, Gırgır’ın gerek renk tercihi gerekse kâğıt tercihi üzerine şu sözleri sarf etmiştir: “Gırgır’ın rengi, kâğıdı, Türk halkıyla özdeşdir. Derginin tek renkliliği, 3. Hamur denilen en ucuz gazete kağıdına basılması, çok özenilmeyen

² Toplumsal değişimin mizah dergileri ve karikatürler üzerinden incelenmesi hem değişimin daha iyi anlaşılmasını hem de değişimin tüm çıplaklığıyla resmedilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle mizah dergileri ve karikatür, toplumsal değişim çalışmaları için kıymetli bir hazinedir (Çiftçi ve Birinci, 2018).

pejmürde sayfa tasarımı, halkın sosyal yapısıyla doğru orantılı. Bizim okur parlak, süslü, kaliteli takılmayı sevse de korkar!” (Kürüz, 2007: 24)

Oğuz Aral’ın Gırgır dergisi çizerleri üzerinde uyguladığı yoğun baskı ve çizimlerde tek tip bir şekil yapısı istemesi genç karikatürist kadrosunun özgünlüğünü ve yaratıcılığını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum daha sonra dergi içinde oluşacak hizipleşmelerin ve nihayetinde dergiden kopuşların da temel sebeplerindendir (Arık, 1998: 34; Cantek, 2012: 214; Kürüz, 2007: 100-101; Sipahioğlu, 1999: 196; Şen, 2004: 55; Tunç, 2001: 248). Bu kopuşlar sonucunda Mikrop, Limon, Hıbrır gibi yeni mizah dergileri ortaya çıkmıştır. Gırgır kendinden sonra oluşan nerdeyse bütün önemli mizah dergileri üzerinde doğrudan veya dolaylı etkileri olan önemli bir mizah mecmuasıdır. Gırgır’ın en önemli siması olan Oğuz Aral’ın, ilk çalışmalarından itibaren yoksulluk konusu ve yoksullara karşı ilgi gösteren bir kişi olması (Gönenç ve Cantek, 2013: 155) Gırgır’ı yoksulluk çalışmaları için emsalsiz bir hazineye çevirmiştir. Gırgır’ın kalıplaşmış sloganlarından olan “Geçim derdini, can sıkıntısını, karı koca kavgasını şipşak keser her derde devadır.” sloganı dahi “geçim derdi” ifadesiyle yoksulluğa karşı gösterilen hassasiyeti belli ölçüde yansıtmaktadır. Öngören (1998: 122) ve Köse (2016:133) Gırgır’ın çıktığı günden itibaren sosyal ve ekonomik olayları yakından izleyip belgelediğini ifade etmektedir. Gırgır’ın, başat sosyal ve ekonomik meselelerden olan yoksulluğu çizimlerinde sık sık yansıtması onu yoksullukla ilgili çok önemli envanterleri içinde barındıran kıymetli bir vesika hükmüne sokmuştur. Tunç (2001: 249) Gırgır’ın yoksulluk işsizlik gibi günlük problemler üzerine azımsanmayacak bir seviyede yoğunlaştığını ifade etmektedir. Çakır (2001: 95), Gırgır’da temsil edilen yenik ve yönetilen konumundaki yoksul tiplerinin en yaygın olarak kullandığı kurtuluş reçetesinin zengin olmak olduğunu ifade etmektedir. Gırgır dergisinde yoksulluk ile ilgili karikatürlerin çoğunluğu Altan’ın (2001: 4) “*Doğada insanın dışındaki canlılar arasında ‘yoksulluk’ diye bir şey yoktur. Ne balıklar arasında yoksulluk vardır ne kuşlar arasında ne karıncalar arasında... Peki, neden insan dünyasında yoksulluk vardır? İnsan dünyası, doğanın dışında ayrı bir olgu mudur?*” sorusunu cevaplama gayreti içerisindedir. Hayatın doğal akışına bu kadar ters düşen bir sorunun cevabını, Gırgır dergisi çehre ve suretlerin ters yüz edildiği karikatürlerle ve kışkırtıcı söylemlerle bir noktaya kadar açıklama gayreti gütmüştür.

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada araştırma deseni olarak durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışması; sınırlı bir veya birkaç durumun bağlamında derinlemesine incelendiği, nasıl ve neden sorularını merkeze

koyan, örnek olay çalışması ve vaka incelemesi gibi adlarla da isimlendirilen nitel bir araştırma desenidir (Berg ve Lune, 2012: 328; Gerring, 2007: 17-20; Tight, 2017: 6-9; Yıldırım ve Şimşek, 2016: 289). Bu çalışmada araştırma deseni olarak durum çalışmasının tercih edilmesinin temel sebebi; araştırma sorularından olan “Yoksulluk karikatürlere nasıl yansımıştır?” sorusu ile durum çalışmasının nasıl ve neden sorularını merkeze koyarak derinlemesine bilgi alma çabasının aynı gayeyi gütmesidir.

4.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada amaçlı örnekleminin 16 alt kategorisinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme, çalışılan probleme taraf olabilecek olguların çeşitliliğini maksimum düzeyde yansıtmaktadır (Patton, 2002: 234-235; Yıldırım ve Şimşek, 2016: 119). Çalışma grubunu oluşturan 36 karikatür, Gırgır dergisinin 1981-1989 yılları arasında yayımlanan karikatürleri içerisinde maksimum çeşitlilik örneklemesinin temel mantığı olan, çalışılan problemin çeşitliliğini en üst seviyede yansıtmaya ilkesi göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

4.3. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Doküman kavramı, yazılı ve görsel her türlü belgeyi işaret eder (Berg ve Lune, 2012: 283-284; Bloor ve Wood, 2006: 57; Bryman, 2012: 543; Patton, 2002: 4). Doküman incelemesi metodu, araştırılan konuyla alakalı yazılı, görsel ve işitsel materyallerin incelemesinin yapıldığı bir veri toplama tekniğidir. Çalışmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi metodunun kullanılmasının temel gerekçesi: Nitel araştırmada doğrudan insana temas eden görüşme ve gözlem tekniklerinin kullanılmadığı durumlarda veya sözcüklerle ifadenin yetersiz olduğu duygusal ve görsel içerikte kullanılabilecek en uygun veri toplama aracının insan üretimi sonucunda oluşan materyallerin incelendiği doküman incelemesi metodu olmasıdır (Berg ve Lune, 2012: 285; Sığırı, 2018: 248; Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189).

4.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analiz tekniği olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin veya görsellerde açık veya gizli anlamların sistematik ve amaca uygun bir biçimde analiz edilmesidir (Bloor ve Wood, 2006; Sığırı, 2018: 280). Bryman'ın (2012) ifade ettiği gibi sosyal bilimler alanında yapılan içerik analizi çalışmaları genellikle metinler üzerinden yapılmaktadır (s.558) Phillips ve Hardy (2002) ile Hardy ve Phillips'in (1999: 12) Kanada'daki gazetelerde sosyal bir problem olan göç ve mültecilik konusundaki 127 karikatürü içerik analizi yöntemiyle incelediği

çalışması alışılmışın aksine metinler üzerinden değil görseller üzerinden yapılan içerik analizi çalışmasının güzel bir örneğidir. Bu çalışmada da sosyal bir problem olan yoksulluk olgusu alışılmışın aksine metinler üzerinden değil görsel öğeleri içeren karikatürler üzerinden yapılmıştır. Çalışmanın yazılı ve görsel materyallerden oluşması sebebiyle en uygun veri analiz yönteminin içerik analizi olacağı değerlendirilmiştir. Verilerin analiz süreci şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Öncelikle Gırgır dergisinin 469-904 sayıları arasındaki tüm baskıları incelenmiş ve bu sayılar içerisinde yoksullukla alakalı olan 193 karikatür veri olarak toplanmıştır. Maxwell (2013: 104) nitel veri analizinde, veri toplama süreci ile veri analiz sürecinin eş güdümlü bir şekilde gittiğini ifade etmektedir. Bu 193 karikatürün toplanması sürecinde toplanan ilk verilerden itibaren veri analiz işlemi yapılmaya başlanmıştır. Toplanan 193 karikatür, nitel veri analiz işleminin ilk ayağı olan verilerin tekrar tekrar okunması işlemine tabi tutulmuştur (Maxwell, 2013: 105; Yin, 2011: 183). Defaat ile okunan transkriptler daha sonra Miles ve Huberman'ın (1994: 10-11) veri azaltması diye nitelendirdiği işleme tabi tutulmuştur. Veri azaltma işlemi sonucunda geriye 36 karikatür kalmıştır. Daha sonrasında Maxwell'in (2013: 107) nitel veri analizinin temel sınıflandırma stratejisi olarak nitelendirdiği kodlama işlemine geçilmiştir. Bu işlem sonucunda 13 tane koda ulaşılmıştır. Elde edilen bu 13 kod Corbin ve Strauss'un (2008: 66) önerisi doğrultusunda benzerlik ve farklılıklarına göre karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda bazı kodlar yok olurken bazıları daha genişlemiş ve temaları oluşturmuştur. Yin'in (2011) yeniden birleştirme diye nitelendirdiği temaları belirleme işlemi sonucunda şu yedi temaya ulaşılmıştır: İşsizlik, asgari ücret, hayat pahalılığı, gelir dağılımı adaletsizliği, temel ihtiyaçlardan ve haklardan mahrum olma, zenginler ve yoksullar. Elde edilen temalar araştırmanın amacına uygun olup, araştırma sorularına cevap verebilecek niteliktedir. Belirlenen temalar Creswell'in (2014: 200) önerisi doğrultusunda çalışmanın bulgular kısmının başlıklarını oluşturmuştur.

5. Bulgular

Bu bölümde elde edilen temalar, yukarıda ayrıntılı olarak verilen yönteme uygun olarak tek tek ele alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

5.1. İşsizlik

Aşağıda Şekil 2'de yer alan karikatürde cezaevinde olan iki mahkûm yere oturmuş ve sağ taraftaki mahkûm diğer mahkûma “*Tamam, tamam... Şimdi tanıdım seni. İş ve İşçi bulma kurumu önünde aynı kuyrukta değil miydik seninle?..*” demektedir.

2. Şekil: Gırgır, 18 Kasım 1984, Sayı: 637, s. 16

Kıyafetleri yamalı olan diğer mahkûm ise çaresiz ve dalgın bakışlarla bu sözü teyit etmektedir. Karikatür işsizlik ve suça karışma arasındaki doğru orantıya mizahi bir gönderme yapmaktadır. Devletin işsiz bireylere istihdam sağlamakla görevli olan kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumunun vazifelerini yerine getiremediği bir ortamda yine devletin bir kurumu olan Ceza İnfaz Kurumlarına yeni vazifelerin çıkacağına dair nüktedan bir eleştiri yapılmaktadır.

3. Şekil: Gırgır, 26 Aralık 1982, Sayı: 538, s. 9

“İşsiz sayısı 4 milyonu buldu” üst yazısıyla verilen bu karikatürde İş ve İşçi Bulma Kurumu önünde 4 kişi sırada beklemektedir. Soldaki “*Bu iz benim diil herhalde, bi numara büyük geldi...*” demektedir. Onun hemen arkasındaki kişi ise “*Günlerdir burda kuyruktayız, ayakkabılar toprakta yer etti. Her sabah gelince, yerimizi şaşırmadan buluyoruz.*” demektedir. Karikatür, Türkiye’de kronikleşen işsizlik olgusuna eleştirel bir tavır ile yaklaşmış ve kronikleşen bu işsizlik olgusuna çözüm olarak sunulan devlet kurumlarının atıllığına ve faydasızlığına gönderme yapmıştır.

4. Şekil: Gırgır, 23 Ekim 1982, Sayı: 529, s. 9

Gırgır dergisinde “200 kişilik iş için 4500 kişi başvurunca spor salonunda sınav yapıldı...” üst başlığıyla verilen bu karikatür, her geçen gün katlanarak artan işsizler ordusuna gönderme yapmaktadır. Karikatürün tam orta kısmında yer alan ve sınav sorumlusu olan kişi “*Sesi en son kısılan 200 kişiyi işe alıcaz!..*” demektedir. Türkiye’de yapılan mülakatlarda belirlenen kriterlerin absürtlüğüne bir gönderme yapılmakla beraber, yoksul bireylerin bir iş için insan onuruna yakışmayacak bir şekilde spor salonuna sıkıştırılmasına da üstü kapalı bir eleştiri yapılmaktadır. Aşağıda Şekil 5’te yer alan ve Gırgır dergisinin 494. sayısında yayımlanan bu karikatürde evlenen gelin ve damadın takı töreni resmedilmektedir. Damada takı takan sarı ceketli kişi “*Bizim damat işsiz güçsüz de Yüzük yerine parmağına kahveci askısı takıyoruz. Hem evlenmiş olur. Hem de iş güç sahibi olur...*” demektedir.

5. Şekil: Gırgır, 21 Şubat 1982, Sayı: 494, s. 3

Karikatür ülkede artan işsizliğin ulaştığı traji-komik boyutu yansıtmaktadır. Verilecek bir işin takılacak altınlardan ve paralardan çok daha kıymetli olduğu bir ortamda damada çay tepsisi takılması işsizliğe dair nüktedan bir eleştiriyi yansıtmaktadır.

5.2. Hayat Pahallığı

6. Şekil: Gırgır, 21 Mart 1982, Sayı: 498, s. 3

“OECD üyesi 24 ülke arasında hayat pahalılığında birinciyiz...” üst başlığıyla verilen bu karikatürde siyah takım elbiseyle resmedilmiş olan dönemin Başbakanı Turgut Özal, birinci olan sporcuyla bulunduğu yerden iteklemeye çalışmakta ve ona hitaben “Öteye git len!” demektedir.

Karikatürde yoksulluğun en temel sebeplerinden olan hayat pahalılığının en önemli sebebinin politika müessesesi ve politikacılar olduğu üstü kapalı bir şekilde ifade edilmektedir.

7. Şekil: Gırgır, 8 Kasım 1981, Sayı: 479, s. 1

“Şekere, yağa, ilaca yeniden zam geldi.” üst başlığıyla verilen bu karikatürde, bir grup insan bakkalın önünde sıra beklemektedirler.

Tam o esnada siyah ceketli bir kişi elinde birkaç paket şeker ve yağ ile yanlarından geçmektedir. Bakkalın önündeki kalabalığın en önünde bulunan kişi siyah ceketli adamı gösterip “İşte 13 tutturup totodan 9 milyon alan bu...” demektedir.

Karikatür her geçen gün üzerine bir yenisi eklenen zamları ve bunun sonucunda temel ihtiyaç ürünlerinde gerçekleşen pahalılığı mizahi bir şekilde yansıtmaktadır. Yaşanılan hayat pahalılığı o kadar büyük çaptadır ki büyük ikramiyeyi tutturan kişi dahi en fazla birkaç paket şeker ve yağ alabilmektedir.

8. Şekil: Gırgır, 31 Ekim 1982, Sayı: 530, s. 1

Yukarıdaki karikatürde, odun ve kömür fiyatlarına yapılan fahiş zam ile başa çıkamayan yoksul bir aile kış ayını geçirmek için kendini mumyalamaktadır. Karikatürün ön tarafında bulunan kişi ise “Hayırsever bir vatandaş mayısta bizi çözüp çıkarsın sevabına” yazısını kapıya asmak için yürümektedir. Karikatür, yoksul bireylerin yaşanan hayat pahalılığına karşı baş edebilmek için gösterdiği çabayı mizahi ve ironik bir dille ifade etmektedir.

9. Şekil: 25 Temmuz 1982, Sayı: 516, s. 3

“İlaca yine zam geldi” üst yazısıyla verilen bu karikatürde hasta ve doktor arasındaki bir diyalog resmedilmektedir. Doktorun iğne vuracağı hasta, doktora kızgın bir şekilde: “*Ne demek ulan 200 lira, daha demin 100 liraya yapıyordun...*” demektedir. Buna cevaben ellerini birbirine bağlayan ve umursamaz bir tavır takınan doktor: “*Ben anlamam kardeşim... Tam şırıngayı saplayınca zam geldi...*” demektedir.

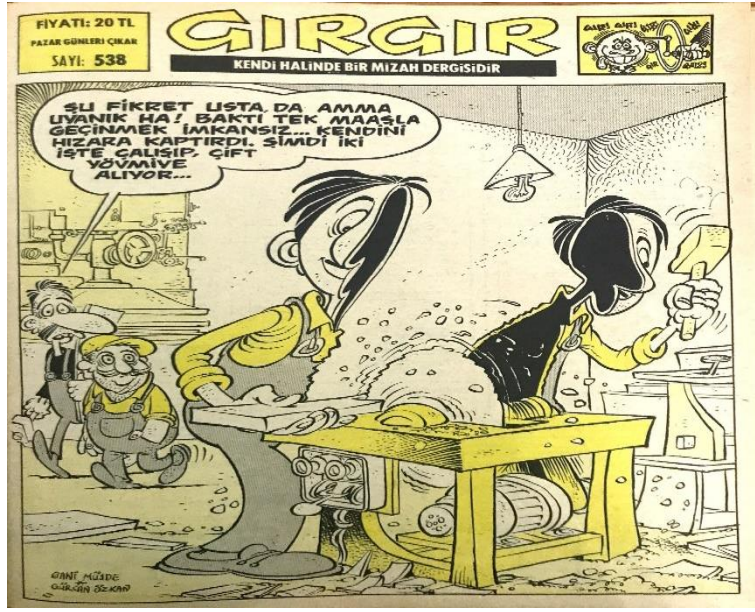
Karikatür, yapılan zamlar ve ardından gelen hayat pahalılığı sebebiyle yoksunluğu en derinden hisseden yoksulların içinde buldukları durumu vurgulamaktadır. Karikatüre göre yoksulların en temel insani hakları olan sağlık hizmetlerini alma noktasında açmazları ve çıkmazları da sağlık teması üzerinden mizahkâr bir şekilde yansıtmaktadır.

10. Şekil: Gırgır, 4 Nisan 1982, Sayı: 500, s. 16

Yukarıda yer verilen bu bant karikatürün üst kısmında evin hanımı çekyatta oturup örgü örmektedir. Tam bu esnada elektriği açmak için prize yönelen eşine “*Dokunma bey çarpar*” demektedir. Karikatürün alt kısmında ise elektrik faturasına bakan evin erkeği elektrik çarpmış gibi titremektedir.

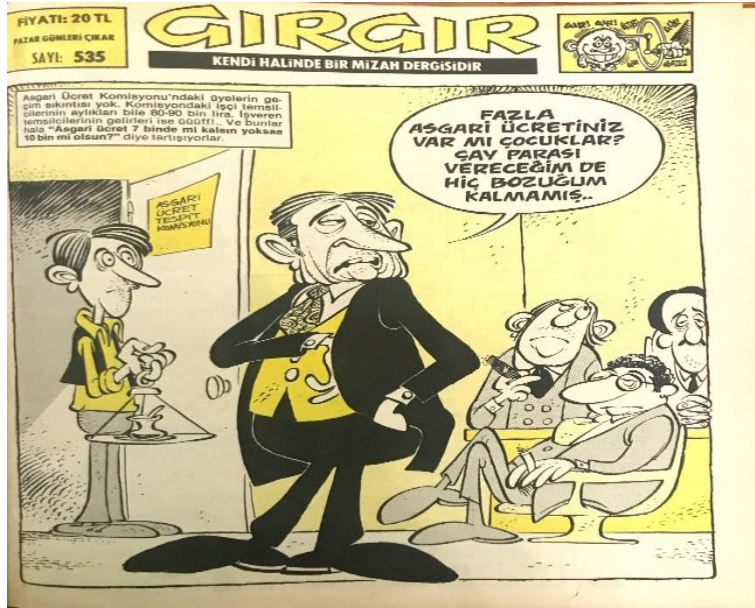
Karısı ise bunun üzerine “*Demedim mi çarpar diye*” seslenmektedir. Karikatürde elektrik fiyatlarına yapılan zamlar ince bir mizah ile eleştirilmekte ve hayat pahalılığına bir vurgu yapılmaktadır.

11. Şekil: Gırgır, 26 Aralık 1982, Sayı: 538, s. 1

Gırgır dergisinin 538. sayısında yayımlanan bu karikatürde marangoz iki parçaya ayrılmış ve iki ayrı iş yapmaktadır. Bu durumu gören arkadaşı “Şu Fikret Usta da amma uyanık ha! Baktı tek maaşla geçinmek imkânsız... Kendini hızaraya kaptırdı. Şimdi iki yövmiye alıyor... demektedir. Karikatür, yaşanan hayat pahalılığı karşısında tek başına ayakta duramayan yoksul bireylerin yaşadığı çaresizliği ve tercihsizliği mizahi bir dille yansıtmıştır.

5.3. Asgari Ücret

12. Şekil: Gırgır, 5 Aralık 1982, Sayı: 535, s. 1

Asgari Ücret Tespit Komisyonunun asgari ücreti belirleme görüşmelerinin yapıldığı bir dönemde çizilen bu karikatürde çaycı, komisyon üyelerine çay getirmektedir. İyi giyimli ve zengin görünümlü olan komisyon üyesi diğerlerine “*Fazla asgari ücretiniz var mı çocuklar? Çay parası vereceğim de hiç bozuğum kalmamış...*” demektedir. Karikatür öncelikle komisyon üyelerine karşı anlamlı bir eleştiriyi yansıtmaktadır. Karikatürün üst yazısında “Maaşları 80-90 bin arasında değişen komisyon üyeleri asgari ücret 7 binde mi kalsın yoksa 10 bin mi olsun diye tartışıyor.” ifadeleri yer almaktadır. Bu yazıyla çok iyi düzeyde bir yaşam süren insanların yoksul ve yoksun insanların alacağı cüzi artışı bile onlara çok gördüğü göndermesi yapılmış, asgari ücretin temel insani ihtiyaçları karşılamaktan çok uzak bir meblağ olması üstü kapalı bir şekilde eleştirilmiştir.

13. Şekil: Gırgır, 26 Eylül 1982, Sayı: 525, s. 1

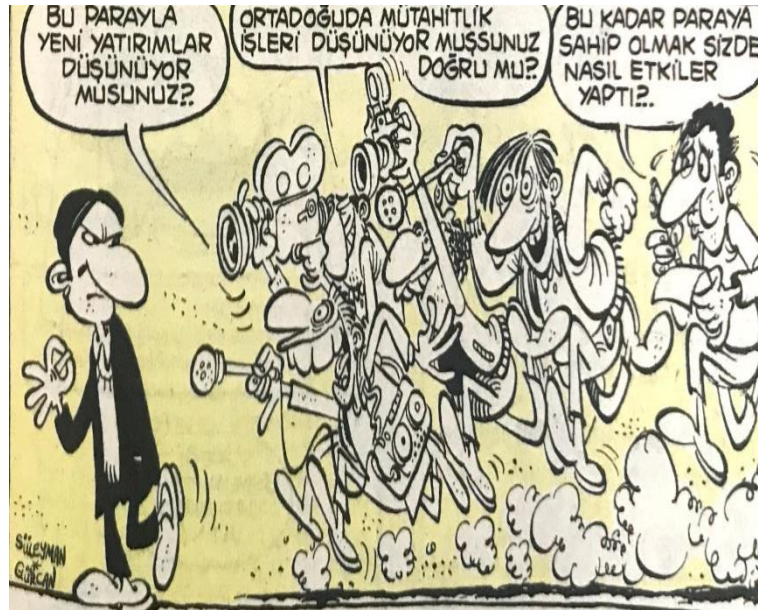
Karikatürde erkek çocuğu yaşlı kişiyle bayramlaşmadan dönmektedir. Tam o esnada bayramlaşmak için aynı yere giden kız çocuğuna “*Boşuna el öpmek için zaman kaybetme bayram harçlığını asgari ücretten veriyor...*” demektedir. Karikatür Türkiye’de belirlenen asgari ücretin bayramlarda çocuklara verilmesi durumunda bile onları mutlu etmeyecekken nasıl olur da aile geçindiren bireyleri mutlu edeceğini ve onların nasıl insan haysiyetine yaraşır bir yaşam sürmelerine imkân vereceğini mizahi bir dille sorgulamaktadır.

Aşağıda Şekil 14, “Asgari ücret tesbit komisyonu çalışmalarını sürdürüyor...” üst başlığıyla verilen karikatürde kişilerin insani bir yaşam sürmesine müsaade etmeyecek kadar düşük miktarlarda belirlenen asgari ücretin belirlenme kriterinin ne olduğu sorusu mizahi bir dille cevaplanmaya çalışılmıştır.

14. Şekil: Gırgır, 8 Şubat 1987, Sayı: 753, s. 3

Asgari ücreti belirlemekle görevli olan komisyon üyesi kedilerin önüne koyduğu kaplardaki yiyeceklere bakıp şunları söylemektedir: *Bu kadarlık harcamayla bir ay yaşayabildiklerine göre bu yılki asgari ücret miktarını belirledik demektir...* Karikatür belirlenen asgari ücretin bir insanın hayatsal ihtiyaçları olan yiyecek ve içeceği bile karşılamaktan uzak olduğunu vurgulamakta ve ancak bir kedi kadar yer ve içerse hayatta kalabileceğini ironik bir şekilde ifade etmektedir.

15. Şekil: Gırgır, 19 Aralık 1982, Sayı: 537, s. 3

Yukarıda yer verilen karikatür, asgari ücrete dair sansasyonel bir ironiyi yansıtmaktadır. Asgari ücret ile çalışan ve doğal olarak yoksul ve yoksun olan siyah ceketli vatandaşın arkasına bir gazeteci ordusu takılmıştır. En baştaki gazeteci siyah ceketli kişinin aldığı asgari ücreti kastederek, “*Bu parayla yeni yatırımlar düşünüyor musunuz?*” diye sormaktadır. Diğer bir gazeteci: “*Ortadoğu da mütahitlik işleri düşünüyor muşsunuz? Doğru mu?..*” demektedir. En sondaki gazeteci ise “*Bu kadar paraya sahip olmak sizde nasıl etkiler yaptı?..*” diye sormaktadır. Daha önceki karikatürlerde çay parası, bayram harçlığına denk görülen asgari ücret bu karikatürde ironik bir şekilde büyük meblağlara denk getirilerek ince bir eleştiri yapılmıştır.

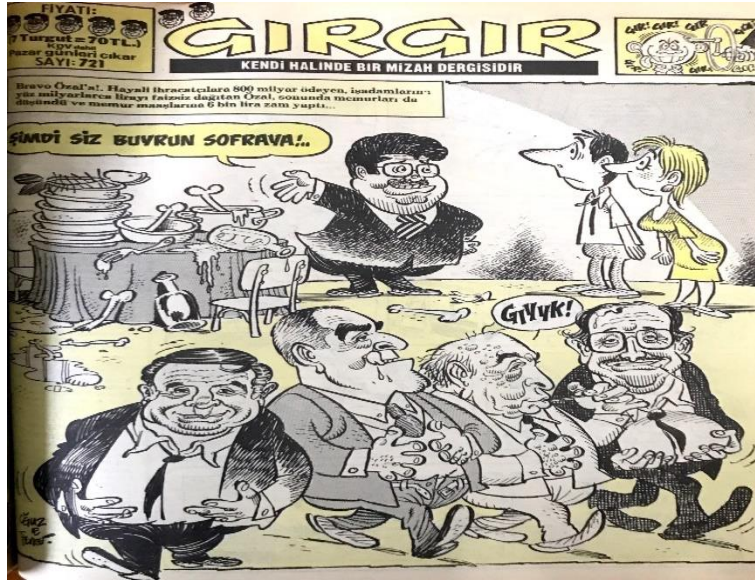
5.4. Gelir Dağılımı Adaletsizliği

16. Şekil: Gırgır, 9 Ocak 1983, Sayı: 540, s. 1

Yukarıdaki karikatür, gelir dağılımı adaletsizliğinin sebebini ve toplumda zenginlerin nasıl zenginleştiği sorusunun cevabını ciltler dolusu kitabın dahi anlatmakta yetersiz kalacağı bir derinlikte ve netlikte vermektedir.

Karikatürde sağ taraftaki bina yükseldikçe sol taraftaki bina alçalmakta ve sonunda sol taraftaki bina yıkılmaktadır. Bu durumu gören sol taraftaki erkek “*Eyvah bina çöküyor*” demekte sağ taraftaki kadın ise buna karşılık “*Aaa! bu bina da yükseliyor*” demektedir. Karikatür zenginlerin zenginleşme sürecinde daima yoksulların daha yoksullaştığını ve bu durumun gelir dağılımı adaletsizliğinin daha da artmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır.

17. Şekil: Gırgır, 29 Haziran 1986, Sayı: 721, s. 1

Karikatürde Türkiye'nin en zengin kişilerinin içinde bulunduğu 4 kişilik iş adamı kadrosu tıka basa karınlarını doyurarak sofradan kalkmakta ve şişen karınlarını ovuşturmaktadır. Arka fonda ise dönemin Başbakanı olan Turgut Özal sofradan geriye kalan artıkları yoksul vatandaşlara göstererek "Şimdi siz buyrun sofraya!.." demektedir. Karikatür, ülkede var olan kaynakların büyük kısmının yanlış politikalar vasıtasıyla küçük bir iş adamı grubuna dağıtıldığı ve geriye kalan kısıtlı kaynakların ise yoksul halka lütfedildiği mesajını iletmektedir.

18. Şekil: Gırgır, 25 Aralık 1983, Sayı: 590, s. 3

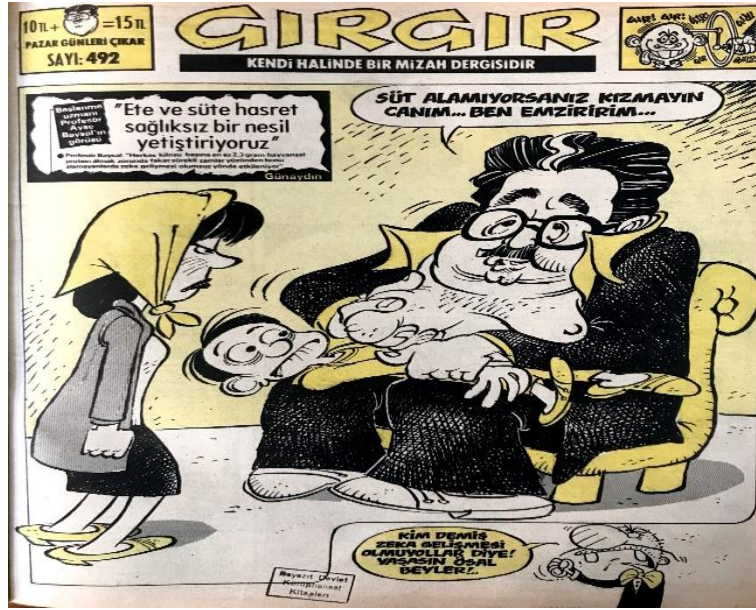
“Yüksek faiz devri yeniden başladı...” üst yazısıyla verilen bu karikatürde, devletin ülke ekonomisini düzeltmek için başlattığı yüksek faiz uygulaması eleştirilmiştir. Bankaya elleri para dolu bir vaziyette gelen zengin kişi sabırsız bir şekilde alacağı faizi beklerken onun ön tarafında ve vezne memurunun hemen karşısında bulunan yoksul vatandaş, pantolonunu çıkartıp “Param yok... Pantolona faiz veriyor musunuz? demektir. Karikatür zaten müreffeh bir hayat süren zenginlerin faiz uygulamasıyla daha da zenginleştiğini, zor hayat koşullarında yaşayan yoksulların ise bu uygulamadan kar sağlayacak hiçbir anaparaları olmadığı için daha da yoksullaştığını vurgulamaktadır.

19. Şekil: Gırgır, 14 Şubat 1982, Sayı: 493, s. 1

“Bu yıl gene Türkiye bütçesinin yarısına yakın vergi kaçırıldı” üst başlığıyla verilen bu karikatürde dönemin Maliye Bakanı olan siyah ceketli kişi: “Maliye Bakanı olarak söz veriyorum. Hiç meraklanmayın. Vergi kaçıranları çok sıkı takip ediyoruz!” demektir. Maliye Bakanının arka tarafında bulunan ve Gırgır dergisinin en büyük ikonu olan Avnak Avni ise kafası yere bakan bir vaziyette “şeytan aldı götürdü satamadan getirdi” özdeyişini kendi anlamsız kelime dağarcığıyla söylemektedir. Avni’nin bu söylemi her sene artarak devam eden zenginlerin vergi kaçırma olayının artık klasikleştiğini ve her dönem kamuoyu önünde yapılan açıklamalara rağmen faillerin hiçbir zaman bulunmadığı gerçeğine yapılmış ince bir göndermedir.

5.5. Temel İhtiyaçlardan ve Haklardan Mahrum Olma

20. Şekil: Gırgır, 7 Şubat 1982, Sayı: 492, s. 1

“Ete ve süte hasret sağlıklı bir nesil yetiştiriyoruz.” üst yazısıyla verilen bu karikatürde çocuğunun temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kızgın bir kadın Turgut Özal’a bakmaktadır. Özal ise göğüs uçlarını çocuğun ağzına tutup “Süt alamıyorsanız kızmayın canım... Ben emziririm...” demektedir. Karikatür yoksul bireylerin en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamama sorununu politika ve politikacıları merkeze alarak mizahi bir dil ile ifade etmiştir.

21. Şekil: Gırgır, 13 Eylül 1981, Sayı: 471, s. 9

Yukarıdaki karikatürde, dağların arasına sıkışmış bir köy evinin kapısında evin kadını, kocasının arkasından su dökererek onu uğurlamaktadır. Çaresiz ve üzgün olan kocası ise kundaktaki bebeğiyle beraber yürümekte ve şu sözleri sarf etmektedir: “Çocuğu ilkokula kaydettirmek için şimdiden yola çıksak iyi olur... Yedi yaşına gelinceye kadar okula ancak varırız...”

Karikatür, kişilerin en temel haklarından olan eğitim alma hakkının bile taşrada yaşayan insanların ulaşamadığı bir hak olmasını eleştirel ve mizahi bir tarzda resmetmektedir.

22. Şekil: Gırgır, 12 Haziran 1983, Sayı: 562, s. 9

“Ramazan geldi hoş geldi...” üst yazısıyla verilen yukarıdaki karikatürde harap olmuş bir evin içerisinde yırtık kıyafetler ve bitap düşmüş bir hal ile oturan ailenin babası: “Ramazanda hiç zorluk çekmeyeceğiz. Bu yıl bizi bayağı iyi hazırladılar...” demektedir. Karikatür, yoksulların temel yiyecek ve içecek ihtiyacını karşılayamama durumunu sadece yılın bir ayında değil tüm aylarında yaşadığını vurgulamaktadır.

Karikatürde dikkat çeken bir diğer nokta “bu yıl bizi ramazana baya iyi hazırladılar” sözünde geçen ve” hazırladılar” diye bahsedilen kişilerdir. Bu ifade yoksulluğun bireysel sebeplerden çok yapısal problemlere bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

23. Şekil: Gırgır, 18 Ekim 1981, Sayı: 476, s. 3

Yukarıdaki karikatür, kişilerin en temel haklarından olan güvenli bir konutta barınma hakkından, yoksulların mahrum bırakılışını mizahi bir dil ile yansıtmakta ve bu durumu üstü kapalı bir şekilde eleştirmektedir. Karikatürde evin çatısının delik olması sebebiyle yağın yağmurun altında ıslanan kişi yağmurdan korunmak için ceketini başına doğru tutmaktadır. Bu durumu gören ve evin içine inşa edilmiş kulübe büyüklüğündeki mini eve sığınan kadın ise eşine “Gel bey çok ıslandın... Sıcak bir çorba iç... Bu yağmurda evde dolaşılır mı?..” demektedir.

24. Şekil: Gırgır, 4 Ekim 1981, Sayı: 474, s. 12

Yukarıdaki bant karikatürün üst kısmında bir soba güneşin altına koyulmuştur. Karikatürün ikinci kısmında sobanın yanına gelen kişi sobanın üzerinde ellerini ısıtıp eşine: “Hanım... soba iyice ısınmış. Belki bu kış bizi idare eder...” demektedir. Karikatür yoksul bireylerin yaşadığı maddi imkânsızlıkları mizahi bir dil ile eleştirmektedir. Artan odun kömür fiyatlarıyla başa çıkamayan yoksul bireyler son çare olarak, yazdan sobaya ısıtma gibi absürt bir yola yönelmek zorunda kalmıştır. Temel insani ihtiyaçlarından olan ısınma hakkına erişememeye vurgu yapılmıştır.

5.6. Zenginler

25. Şekil: Gırgır, 11 Ağustos 1985, Sayı: 675, s. 1

“İş adamlarının devlete olan vergi borçları 600 milyar lirayı geçti.” üst yazısıyla verilen bu karikatürde göbekli ve görgüsüz bir iş adamı önündeki sayısız yiyecek ve içeceği bitirmiş bir şekilde sofrada oturmaktadır. İş adamının karşısında duran ve göğsünde Maliye Bakanı yazan kişi ise kürdana benzeyen bir ağaç dalını iş adamının dişlerinin arasına sokmaktadır. Tam bu anda iş adamı mutlu bir şekilde: “Hah tamam. Tamam. Soldan ikinci dişi karıştıracaksın çıkanlar senin...” demektedir. Karikatür, gelir dağılımı adaletini sağlamanın en önemli araçlarından olan vergilerin zengin insanlardan ne şekilde ve nasıl toplandığını mizahi bir dil ile anlatmaktadır. Karikatür, zenginlerin ödedikleri vergilerin kazançlarıyla mukayese edilemeyecek kadar az olduğunu vurgulamaktadır.

Aşağıda Şekil 26’da verilen “Büyük iş adamları nasıl vergi verir?” üst başlığıyla Gırgır dergisinin 496. sayısında yayımlanan bu karikatürde, banka veznesinin önünde vergi ödemek için dönemin en önemli iş insanlarından biri siyah ceket ile resmedilmektedir.

26. Şekil: Gırgır, 7 Mart 1982, Sayı: 496, s. 1

İş insanı veznedara: “Buyrun Vergimi Memur Bey” demektedir; lakin iş insanı eli uzatıp aldığı parayı yine cebine sokmakta ve veznedar bu durumu şaşkınlıkla izlemektedir. Karikatür, zenginlerin ödedikleri vergileri her seferinde bir yolunu bulup yine kendi ceplerine indirmesini eleştirmektedir. Arka fonda resmedilen iki iş insanının ellerinde parayla beklemesi ise, bu sürecin artık ülkede gelenekleştiğine dair üstü kapalı bir mesaj vermektedir.

27. Şekil: Gırgır, 13 Kasım 1983, Sayı: 584, s. 8

Yukarıdaki karikatürde, mahkeme salonunda üzeri yırtık, bitap bir halde olan yoksul vatandaş hâkim tarafından yargılanmaktadır. Hâkim sağ eliyle siyah takım elbiseli ve siyah papyonlu zengin vatandaşı gösterip yoksul kişiye: “*Beyfendinin vicdanını rahatsız etmekle suçlanıyorsun... Söylieceğin birşey var mı?*” diye sormaktadır. Zengin vatandaş ise bu esnada şaşkın bakışlar içerisindedir.

Karikatür, yoksul vatandaşların gördüğü tüm haksız ve adaletsiz uygulamalara rağmen toplumda hala suçlu olan kişi olarak algılandığını ironik bir şekilde resmetmektedir. Buna ek olarak karikatür, hataların bedelini, hatalardan mağdur olan insanlara yükleyen sorunlu düşünce tarzını sanatın etkileyici gücüyle eleştirmektedir.

28. Şekil: Gırgır, 4 Ocak 1981, Sayı: 439, s.1.

“Maaşlara, ücretlere ve tüketim mallarına yapılan zamlar açıklanıyor.” üst yazısıyla verilen bu karikatürde, dönemin Başbakanı Turgut Özal üzerinde sarı ceket ile resmedilmiştir. Özal’ın yanlarından geçtiğini gören sağ taraftaki vatandaş: “*Biri verdiği öbürü aldığı eli!*” demektedir. Özal karikatürü yakından incelendiğinde bir elin çok büyük diğerinin ise küçük olduğu gözükmektedir. Karikatür, politikacıların halktan çok fazla vergi almasına rağmen zamların ve hayat koşullarının iyileştirilmesine dair adımların cüzi bir miktarda olmasını eleştirmektedir. Devletin verdiği ve aldığı arasındaki bu orantısızlık yoksulluğun daha çok artmasına sebep olmakta ve olumsuz hayat koşullarından kurtulmanın zorlaştığını ifade etmektedir.

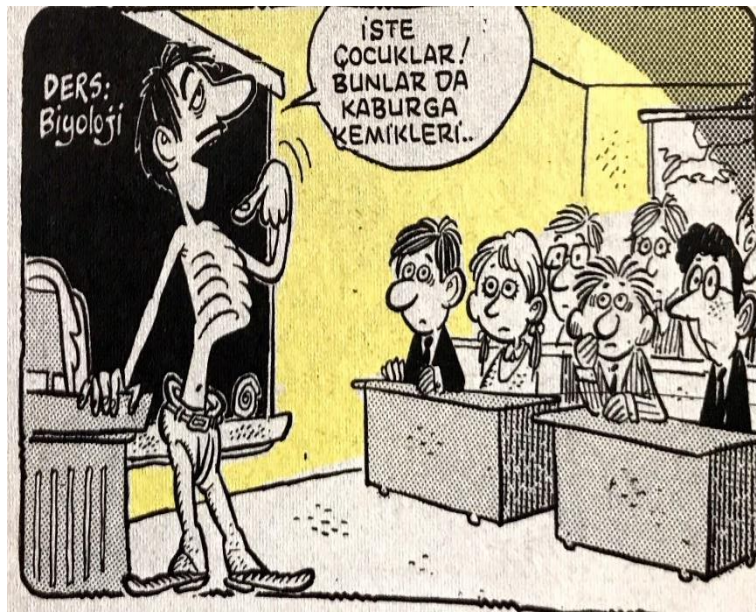
Aşağıda Şekil 29’da “TV’ de 7 Kocalı Hürmüz bitti... Bizimki devam ediyor...” üst başlığıyla verilen bu karikatürde dönemin Başbakanı 7 Kocalı Hürmüz’ün giyim tarzıyla resmedilmiştir.

29. Şekil: Gırgır, 20 Haziran 1982, Sayı: 511, s. 1

Özal ağzından sular akan bir vaziyette üzeri yırtık ve bitkin yoksul vatandaşları kovalamakta ve onlara: “Ey vatandaş... Bana üç tane... Üç de yetmez beş tane.. Beş de yetmez on tane... Ver... Ver... Veer... Ver Vatandaş veeer...” demektedir. Burada bireylerin yoksullaşmasında politika mekanizmasının önemli bir etkisi olduğu imasını yapılmakta, politikacıların yoksul halkın sırtına her geçen gün daha ağır yükler yüklediği mesajı verilmektedir.

5.7. Yoksullar

30. Şekil: Gırgır, 18 Mayıs 1986, Sayı: 715, s. 3

Yukarıdaki karikatürde, biyoloji dersinde sınıftaki öğrencilere ders veren zayıf ve çelimsiz bir öğretmen parmaklarıyla kendini gösterip “İşte çocuklar! Bunlar da kaburga kemikleri” demektedir.

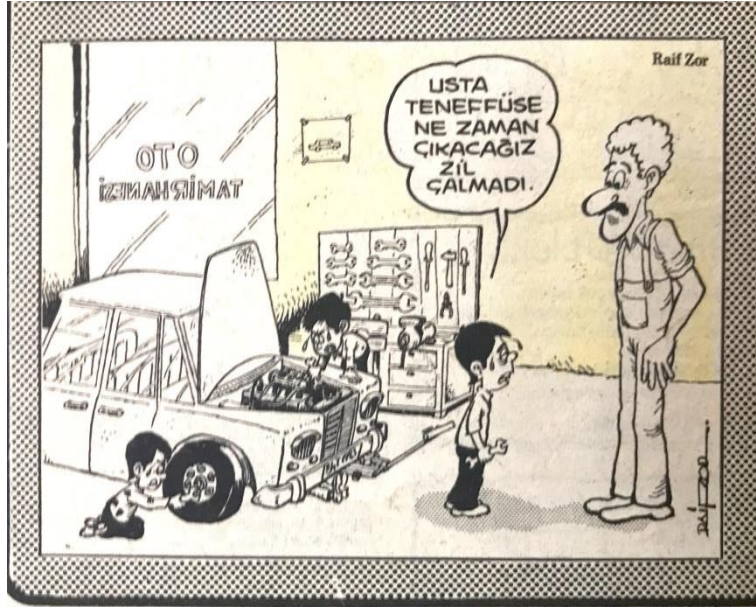
Karikatür öğretmenlerin yaşadığı yoksunluk sebebiyle iyi beslenemediklerini ve yoksunluğu derin bir şekilde hissettiklerini vurgulamaktadır.

31. Şekil: Gırgır, 22 Kasım 1981, Sayı: 481, s. 3

“Öğretmenler haftası kutlanıyor” üst yazısıyla verilen bu karikatürde karikatürün orta kısmında bulunan ve elinde çantasıyla yürüyen öğretmen borçları dolayısıyla bakkal, kasap ve manavdan çekine çekine yürümektedir. Karikatürün sağ tarafında bulunan ve üstünde siyah bir kıyafet bulunan kasap ise bıyık altından gülüp “Hadi hadi bi haftalık affettik” demektedir. Karikatür, öğretmenlerin yaşadığı maddi yoksunluk sebebiyle toplum içine çıkamadığı mesajını vermektedir.

Ayrıca karikatür yoksul bir öğretmene verilecek öğretmenler haftası hediyesinin borçlarının bir hafta geciktirilmesi şeklinde göstererek de yoksulların, bulunduğu konum ne olursa olsun daima toplumda küçük görüldüğü gerçeğini vurgulamaktadır.

32. Şekil: Gırgır, 19 Haziran 1983, Sayı: 563, s.16

Yukarıda yer verilen karikatürde oto tamirhanesinde üç çocuk çalışmaktadır. Çocuklar üzeri kir pas içinde arabayı tamir etmeye çalışırken, elinde İngiliz anahtarı olan ve bitkin bir halde duran diğer çocuk ustasının yanına gidip “*Usta teneffüse ne zaman çıkacağız zil çalmadı.*” demektedir. Karikatür, okul çağında olmasına rağmen yaşadığı yoksulluk sebebiyle okula gidemeyen ve çalışmak zorunda kalan çocukların yaşadığı trajedik duruma gönderme yapmaktadır.

33. Şekil: Gırgır, 20 Eylül 1982, Sayı: 524, s. 16

Yukarıdaki karikatürde, üniversite mezunu olan bir kişi, Türkiye’de üniversitenin sembolü olarak nitelendirilecek İstanbul Üniversitesinin ana giriş kapısı sembolüyle bezenmiş ayakkabı boya sandığını göstererek “*Boyuyalım abiler!..*” demektedir. Karikatür, üniversite mezunu olan işsizlerin içinde bulunduğu çaresizliğe ve yoksulluğa gönderme yapmaktadır.

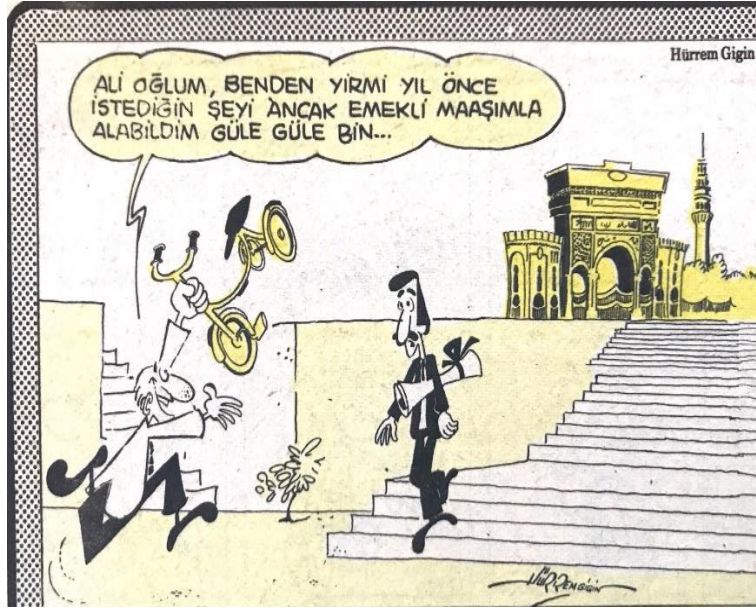

34. Şekil: Gırgır, 3 Nisan 1983, Sayı: 552, s. 3.

Bu karikatürde veznede çalışan bir devlet memuru önündeki kilolu, takım elbiseli ve zengin kişinin bankadan çekeceği parayı sayarken çaycı, kendisine çay getirmektedir. Memur, çaycıya “*Valla 5 kuruşum yok İhsan Abi çay parasını aybaşımda veririm.*” demektedir.

Karikatürde memurun yaşadığı maddi yoksunluk sebebiyle çay parasını dahi ancak aybaşımda verebileceği vurgulanmıştır.

Aşağıda Şekil 35’te verilen karikatürde üniversiteden mezun olan bir öğrenci koltuğunun altında diplomasıyla birlikte üniversitenin merdivenlerinden inmektedir.

35. Şekil: Gırgır, 20 Eylül 1982, Sayı: 524, s. 16

Tam bu esnada karşısına sevinçli bir biçimde babası çıkmaktadır. Memur olan baba oğluna: “*Ali oğlum, benden yirmi yıl önce istediğin şeyi ancak emekli maaşım ile alabildim güle güle bin...*” demektedir. Karikatür memur kişilerin yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk sebebiyle ailelerinin en temel ihtiyaçlarını ve isteklerini dahi karşılayamadıkları mesajını vermektedir.

36. Şekil: Gırgır, 1 Eylül 1985, Sayı: 678, s. 16

Bu karikatürde sıcak bir günde tarlada çok zor şartlar altında çalışan, yorgun ve bitkin iki işçi patronlarının yanında başlarını aşağı eğmiş ve ellerini birbirine bağlamış bir tarzda beklemektedir. Karşılarındaki patron onlara “*Ekmek parasına çalışırız’ ne demek lan!.. Ocağımı söndürecek. Yövmiye neyine yetmiyor!..*” demektedir. Karikatür, emekçi insanların yaşadığı tüm sıkıntılara ve tüm ağır çalışma koşullarına rağmen onların insan haysiyetine yaraşır bir yaşam sürmesine müsaade etmeyecek bir ücret ile çalıştırılmasını eleştirel bir tarzda resmetmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Ülkelerin gelir seviyeleri ne olursa olsun yoksulluk, toplumsal barışı tehdit eden çok boyutlu bir olgudur ve ortak bir sorundur. Dolayısıyla bu durum, yoksulluğun farkındalık ortaya koyabilecek yeni bakış açıları ile ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Araştırmada Gırgır dergisinin 1981-1989 yılları arasındaki yoksullukla ilgili karikatürleri ele alınarak, yoksulluk olgusuna bakış açısının o günkü koşullar itibariyle nasıl resmedildiği ortaya konmuştur. Karikatürlerin mizah işlevi yanında, malzemesini toplumdan almış olması bir nevi toplumun yansıması olarak değerlendirilebilir.

Araştırma ile birlikte ortaya çıkan temalar oldukça ilginçtir. Bunlar; işsizlik, asgari ücret, hayat pahalılığı, gelir dağılımı adaletsizliği, temel ihtiyaçlardan ve haklardan mahrum olma, zenginler ve yoksullar arasında her yönüyle yaşanan derin farklılıklardır. Bu temalara baktığımızda, birçoğunun yoksulluğun alt boyutlarını oluşturduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu çalışma; araştırmanın temel sorularından biri olan “yoksulluk karikatürlere nasıl yansımıştır?” sorusuna çok iyi bir cevap verilebileceğini göstermektedir. Yoksulluk karikatürlere *işsizlik*, özellikle devletin yeni istihdam alanları yaratamaması, işsiz sayısında yaşanan artış; temel ihtiyaç maddelerine yapılan zamaların getirmiş olduğu *hayat pahalılığı* ve bu hayat pahalılığının getirmiş olduğu ağır koşulların insan hayatını nasıl etkilediği mizahi bir yaklaşımla ortaya konmuştur. *Asgari ücret*, yoksulluk boyutunda ele alınarak, asgari ücretin belirlenmesinden satın alma gücüne kadar çeşitli görünümüne yer vermiştir. *Gelir dağılımında* yaşanan adaletsizlik ile ilgili zenginlerin nasıl zengin olduğu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farkının giderek nasıl açıldığı, yüksek faiz, rant, vergi kaçırma ve vergi adaletsizlikleri gibi birçok soruya karikatürlerle net bir cevap verildiğini görmek mümkündür. Temel hak ve ihtiyaçlardan mahrum olmak yoksulluğun en önemli boyutunu oluşturmakta ve insan yaşamının devamı için bir ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada analiz edilen karikatürler, yoksul bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında oluşturulan politikaları ve politikacıları merkeze alarak mizahi bir yaklaşımla eleştirmiştir. Ayrıca temel haklardan olan eğitim, sağlık, güvenlik, yaşanılabilir bir

konut gibi hususlar çarpıcı bir biçimde karikatürlere yansımıştır. Çalışmada *zenginler* ve *yoksullar* başlığı ile iki farklı tema ayrıca ele alınmıştır. Burada devletin, zenginden nasıl ve hangi zorluklarla vergi almaya çalıştığını, vergi vermekten kaçınan zenginlerin, verdikleri vergilerin kazançları ile örtüşmediği, adalet terazisinin çoğu kez zenginin lehine ağır bastığı görülmektedir. Karikatürlerde temel ihtiyaç maddelerine yapılan zamların, çalışanların ücretlerine aynı oranda maaş artışı olarak yansımadağı, bu durumun yoksulu daha yoksul hale getirdiği net bir biçimde yansıtılmıştır. *Yoksulluğun* memurlar, işçiler, kadınlar ve çocuklar üzerinde daha etkin olduğu; üniversite mezunu işsizlerin çaresizliği, çalışma hayatında yaşanan iş kazaları ve diğer birçok problem, memurların yoksulluk ve yoksunluk nedeniyle ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamada yaşadıkları sıkıntılar karikatürlerde çarpıcı bir biçimde vurgulanmıştır.

Gırgır dergisinde yayımlanan karikatürlerde zenginler; kilolu, takım elbiseli, abartılı makyaj yapılmış, puro içen, açgözlü, kültürsüz, cimri, yaşanabilir mekanlarda hayatını idame ettiren, müreffeh bir hayat yaşayan, sosyal adaletsizliğin itici gücünü oluşturan bireyler olarak resmedilmiştir. Yoksullar ise karikatürlerde; yamalı kıyafetler giymek zorunda kalan, zayıf ve çelimsiz olan, tüm çabalarına rağmen iş bulamayan, kıt kanaat geçinen, zam ve vergi yükü altında ezilen, yaşanabilir olmaktan yoksun mekanlara hapsedilen, kuyruklarda bekleyen, var olan gelişim ve değişimden payına düşeni alamayan, mesleği ve birikimi ne olursa olsun toplum tarafından hor görülüp dışlanan, hayallerini ve umutlarını devamlı erteleyen, bitik ve tükenik bireyler olarak resmedilmiştir.

Yoksulluk olgusunun karikatürler üzerinden derinlemesine ele alındığı ve analiz edildiği bu çalışmanın yoksulluk literatürüne en önemli katkısının; işsizlik, hayat pahalılığı, asgari ücret, gelir dağılımı adaletsizliği ile temel ihtiyaçları karşılayamama ve haklara erişememenin yoksulluğun temel belirleyicileri olduğunu ortaya koymasındadır. Yoksulluğun kısa sürede ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı, çalışmanın kapsadığı dönem itibarıyla günümüze gelinceye kadar geçen sürede ortaya konan politika ve uygulamaların bu sorunun çözümünde yetersiz kaldığını göstermektedir.

Yoksulluğun, Gırgır dergisinde yayımlanan karikatürlerde nasıl betimlendiğini incelemeyi ve bu inceleme üzerinden yoksulluğu izah etmeyi amaçlayan bu çalışma kendi içerisinde çeşitli sınırlılıklar barındırmaktadır. Öncelikle bu çalışma Gırgır dergisinin 1981-1989 yılları arasındaki sayıları ile sınırlandırılmıştır. Buna ek olarak çalışma, ilgili yıllar arasında çizilen karikatürlerden sadece yoksullukla ilgili karikatürleri kapsamaktadır.

Araştırma kapsamında şunlar önerilebilir: Gırgır dergisinin 1981-1989 yılları arasındaki

yoksullukla ilgili karikatürleri ile sınırlı olan bu çalışma, sonraki yılları kapsayacak biçimde genişletilebilir. Yoksulluğun karikatürler üzerinden nasıl yansıtıldığının ortaya konulmaya çalışıldığı bu araştırma, yoksulluk dışındaki farklı sosyal problemlerin benzer yöntemlerle ele alınması şeklinde yapılabilir.

Kaynakça

- Alsaç, Ü. (1989). Bir Karikatür Ustası: Oğuz Aral. *Adam Sanat*, 39, 56-73.
- Altan, Ç. (2001, 25 Mayıs). Tarihte Yoksulluk Sorunu. *Sabah Gazetesi*, s.4.
- Arık, M. B. (1998). *Değişen Toplum Değişen Karikatür*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Arık, B. (2003). Apolitik Mizah Tartışmalarına Tarihsel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 89- 104.
- Balcıoğlu, S. (2003). *Memleketimden Karikatürcü Manzaraları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Berg, B.L. ve Lune, H. (2012). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (8th ed.). New Jersey: Pearson
- Bergson, H. (2016). *Gülme* (2. Baskı) (Çev. D. Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bloor, M. ve Wood, F. (2006). *Keywords in Qualitative Methods: A Vocabulary of Research Concepts*. London: Sage.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods* (4th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Bullock, R. (2020). Child Poverty: Numbers, Language and Boundaries. *Adoption & Fostering*, 44(4), 331-333.
- Can, Y. (2017). Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (63), 1111-1126.
- Cantek, L. (2004). Gırgır Efsanesine Dışarıdan Bakmak. *Toplumsal Tarih*, 129, 16-22.
- Cantek, L. (2012). Türkiye’de Çizgi Roman. İstanbul: İletişim Yayınları
- Cantek, L. (2015). Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cantek, L. ve Gönenç, L. (2017). Muhalefet Defteri Türkiye’de Mizah Dergileri ve Karikatür. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çakır, D. (2001). 70’li Yılların Karikatür Dili: Gırgır. *Popüler Tarih*, 14, 90-95.
- Çamur Duyan, G. (2011). Kadın Yoksulluğu. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Yayın No: 018.
- Çiftçi, M. ve Birinci, M. (2018). Karikatürler Üzerinden Toplumsal Değişimi Anlamak. *İZÜ Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (13). 121-160
- Demirkol, G. (2018). *Gırgır*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gerring, J. (2007). *Case Study Research Principles and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gırgır, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yer No: 790.5 1972
- Gönenç, L. ve Cantek, L. (2013). Bütün Zamanların En Çok Satan Mizah Dergisi, 70'li Yıllarda Gırgır. Toplum ve Bilim, 127, 144-175.
- Güneş, S. (2009). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri. Ankara: SYDGM Yayınları.
- Hardy, C. ve Phillips, N. (1999). No Joking Matter: Discursive Struggle in the Canadian Refugee System. Organization Studies, 20, 1-24.
- Ibrahim, R. K. (2014). A Socia-pragmatic Study of Some Caricatures in Iraqi TV. Media. Research on Humanities and Social Sciences, 4 (21), 165-175.
- İlgaz, R. (1974). Mizahın Yeri. Yansıma Aylık Sanat ve Kültür Dergisi, 2 (33), 130-135.
- Kabaş, T. (2006). A. Sen'in Kapasite Yaklaşımına Göre Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 17 (60-61), 77-92.
- Kia, H., Robinson, M., Mackay, J. ve Ross, L.E. (2021). Poverty in Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Two-Spirit, and Other Sexual and Gender Minority Communities in Canada: Implications for Social Work Practice. Research on Social Work Practice, 31 (6), 584-598.
- Koloğlu, O. (2005). Türkiye Karikatür Tarihi. İstanbul: Bileşim Yayıncılık.
- Köse, A. (2016). Geleneksel ile Modern Arasındaki Kültürel Boşluk: 80'lerdeki Toplumsal Değişimi Mizah Üzerinden Okumak. Milli Folklor, 28 (111), 116-135.
- Kunduracı, N.F. (2010). Yoksullukla Mücadelede Beşerî Sermaye İlişkisi. Ankara: SYDGM Yayınları.
- Kurnaz, Ş.A. (2010). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu. Ankara: SYDGM Yayınları.
- Şen, B., ve Taşkesen, M.Ö. (2018). Yoksulluk ve Sosyal Hizmet. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kılınç, Z. A. (2018). Tercüme: Yoksulluk Kültürü. Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Kürüz, M. (2007). Son Efsane Gırgır. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Lavee, E., Dallal, E. ve Strier, R. (2021). Families in Poverty and Noncitizenship: An Intersectional Perspective on Economic Exclusion. Journal of Family Issues, 1-24.
- Martin, R.A., Puhlik-Doris, P., Larsen, G., Gray, J. ve Weir, K. (2003). Individual Differences in Uses of Humor and Their Relation to Psychological Well-Being: Development of the Humor Styles Questionnaire, Journal of Research in Personality, 37 (1), 48-75.
- Martin, R. A ve Ford, T.E. (2018). The Psychology of Humor: An Integrative Approach (2nd ed.). London: Elsevier.
- Maxwell, J. A. (2013). Qualitative Research Design: An Interactive Approach (3rd ed.). Thousand Oaks, CL: Sage.
- Metin, B. (2014). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen'in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. Journal of Yasar University, 9 (36), 6315-6327.
- Miles, B.M ve Huberman, A.M. (1994). Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Muniz, P. (2021). On the Relationship Between Poverty Segregation and Homelessness in the American City and Suburb, Sociological Research for a Dynamic World, 7, 1-18.
- Narayan, D., Patel, R., Schaft, K., Rademacher, A. ve Koch-Schulte, S. (2000). Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us? New York: Oxford University Press.

- Nesin, A. (1973). Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Nesin, A. (2002). Mizah. Gülme'nin Kitabı içinde (s.43-84). İstanbul: YGS Yayınları
- Öngören, F. (1983). "Gırgır Olayı", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt:6. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öngören, F. (1998). Türk Mizahı ve Hicvi (3. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öngören, F. (2004). Oğuz Aral ve Gırgır. Toplumsal Tarih, Sayı:129, 18-21.
- Patton, M.Q. (2002). Qualitative Research and Evaluation Methods (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Phillips, N. ve Hardy, C. (2002). Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction. London: Sage.
- Pinilla-Roncancio, M. ve Alkire, M. (2021). How Poor are People With Disabilities? Evidence Based on the Global Multidimensional Poverty Index. Journal of Disability Policy Studies, 31 (4), 206-216.
- Salman, M. R. (2015). Common Caricatures of Self-Interest and Their Common Source. Reason Papers, 37 (2), 79-107.
- Sığrı, Ü. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Beta Yayın.
- Şyamsuri, A. S., Muhsin, M. A. ve Nurmayan, N. (2016). The Effectiveness of Caricature Media in Learning Writing of Argumentation Paragraph. Theory and Practice in Language Studies, 6 (11), 2079-2086.
- Şen, N. (2004). Gırgır Bir Okul muydu? Serüven Çizgi Roman Araştırmaları Dergisi, 1, 52-58.
- Şenses, F. (2013). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tight, M. (2017). Understanding Case Study Research: Small-Scale Research with Meaning. London: Sage.
- Tunç, A. (2001). Gırgır as a Sociological Phenomenon in Turkey: The Transformation of a Humor Magazine. Humor, 14 (3), 243-254.
- Tural, E. (2017). 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Karikatür Üzerinden Analizi: Gırgır Dergisi Örneği. Turkish Journal of TESAM Academy, 4 (1), 35-66.
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (2), 155.173.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2011). Qualitative Research from Start to Finish. New York: The Guilford Press.
- Yücel, Y.G. (2008). 1972-1980 Yılları Arasında Bir Mizah Dergisi: Gırgır'da Yoksulluk Temsiliyetleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi: Kocaeli.